

University of Tehran Press

Comparative Law Review

Homepage: <https://jcl.ut.ac.ir>

Online ISSN: 2423-3404

Volume: 15, Issue: 2
Autumn & Winter
2024-2025

Considerations on the Perfectionism Approach in Family Legislation in Iran and France

Seyed Mostafa Mohaghegh Damad¹ | Mehrangiz Shahmoradi Zavareh^{2✉}

Gholamali Seifi³ | Asadollah Yavari⁴

1. Department of Private Law, Faculty of law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.
Email: MDamad@me.com
2. Corresponding Author; Department of Private Law, Faculty of law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. Email: Mehrangiz.sh71@gmail.com
3. Department of Private Law, Faculty of law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.
Email: Gh.seifi.z@gmail.com
4. Department of Public Law, Faculty of law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.
Email: Yavariamir@hotmail.com

Article Info	Abstract
<p>Article Type: Research Article</p> <p>Received: 2023/11/05</p> <p>Received in revised form: 2024/04/14</p> <p>Accepted: 2024/05/16</p> <p>Published online: 2024/12/21</p> <p>Keywords: <i>Perfectionist State, Perfectionism Approach, Neutrality Approach, Interference of the State in the Institution of Family.</i></p>	<p>The point in the consideration of perfectionism and neutralism is whether a state (in its general meaning) may burden any duty or deserve any right to make policies for the family to present a desirable model of a family. While both approaches in an absolute way do not apply, the states apply a blended version based on their supporting theoretical foundations. In this survey after determining the concept and the kinds of governmental perfectionism in family, we are going to analyze some of the main examples of a family policy in Iran and France. This will be based on the privilege of public interest on the individual's interest and freedom and patriarchy (legal paternalism) and legal moralism's considerations in family law's legislation. In this regard, it is necessary to know how far a family as a private sphere should be included in the public territory (public sphere) and how the government's interference would be justified. Also, the scope of the perfectionism approach in the family legislation and theoretical basis and the arguments for that in a comparative method is expected.</p>
How To Cite	Mohaghegh Damad, Mostafa; Shahmoradi Zavareh, Mehrangiz; Seifi, Gholamali; Asadollah Yavari (2024). Considerations on the Perfectionism Approach in Family Legislation in Iran and France. <i>Comparative Law Review</i> , 15 (2), 731-750. DOI: https://doi.com/10.22059/jcl.2024.366576.634565
DOI	10.22059/jcl.2024.366576.634565
Publisher	The University of Tehran Press

University of Tehran Press

مطالعات حقوق تطبیقی

شاپا الکترونیکی: ۳۴۰۴-۳۴۲۳

دوره: ۱۵، شماره: ۲

پاییز و زمستان ۱۴۰۳

Homepage: <https://jcl.ut.ac.ir>

ملاحظات رویکرد کمال گرایی در تقنین مقررات

مرتبط با نهاد خانواده در ایران و فرانسه

سید مصطفی محقق داماد^۱ | مهرانگیز شاهمرادی زواره^۲ | غلامعلی سیفی^۳ | اسدالله یاور^۴

۱. گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. رایانامه: MDamad@me.com

۲. نویسنده مسئول؛ گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

رایانامه: Mehrangiz.sh71@gmail.com

۳. گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. رایانامه: Gh.seifi.z@gmail.com

۴. گروه حقوق عمومی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. رایانامه: Yavariamir@hotmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: پژوهشی</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۱۴</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۱/۲۶</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۲۷</p> <p>تاریخ انتشار برخط: ۱۴۰۳/۱۰/۰۱</p> <p>کلیدواژه‌ها: دولت کمال‌گرا، رویکرد کمال‌گرایی، رویکرد بی‌طرفی، مداخله دولت در نهاد خانواده.</p>	<p>در ملاحظات کمال‌گرایی (Perfectionism) و بی‌طرفی (Neutrality)، تأکید بر این مهم است که آیا دولت (به معنای عام کلمه) حق و تکلیف دارد که در نهاد خانواده (که اصل بر عدم مداخلات دولت در آن نهاد است) ورود کرده، به ترسیم خط مشی برای تحقق الگوی مطلوب خانواده بپردازد یا خیر؟ بدیهی است امروزه اتخاذ رویکرد مطلق کمال‌گرایی یا بی‌طرفی امکان‌پذیر نبوده، دولت‌ها با توجه به مبانی نظری پشتیبان خویش، ترکیبی از کمال‌گرایی و بی‌طرفی را با شدتی کم و بیش برمی‌گزینند. در این پژوهش، برآنیم تا پس از تبیین مفهوم و انواع کمال‌گرایی دولت در نهاد خانواده، آثار کمال‌گرایی را در برخی از مهم‌ترین مصادیق سیاست‌گذاری خانواده در ایران و فرانسه ذیل مبانی نظری تقدم منافع و مصالح جمعی بر حقوق، منافع و آزادی‌های فردی و ملاحظات اصل پدرسالاری و اخلاق‌گرایی قانونی در تقنین مقررات مرتبط با نهاد خانواده ببینیم. بنابراین لازم است این چالش که نهاد خانواده به‌عنوان نهادی خصوصی تا چه حد تابع قلمرو عمومی است و مداخله دولت در آن تا چه میزان قابل توجیه است، روشن گردد و گستره اتخاذ رویکرد کمال‌گرایی در تقنین مقررات مرتبط با نهاد خانواده و ادله توجیهی آن، مورد بحث و بررسی قرار گیرد.</p>
استناد	محقق داماد، سید مصطفی؛ شاهمرادی زواره، مهرانگیز؛ سیفی، غلامعلی؛ یاور، اسدالله (۱۴۰۳). ملاحظات رویکرد کمال‌گرایی در تقنین مقررات مرتبط با نهاد خانواده در ایران و فرانسه. <i>مطالعات حقوق تطبیقی</i> ، ۱۵ (۲)، ۷۳۱-۷۵۰. DOI: https://doi.com/10.22059/jcl.2024.366576.634565
DOI	10.22059/jcl.2024.366576.634565
ناشر	مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

۱. مقدمه

آیا همان‌گونه که دولت‌ها مکلف‌اند برای شهروندان خود، امنیت، رفاه و بهداشت فراهم کنند، نسبت به تحقق زندگی و خانواده مطلوب آنها نیز مسئولیت دارند؟ (راسخ و رفیعی، ۱۳۹۰: ۵۹-۷۶). در این خصوص دو دیدگاه اتخاذ شده است: نخست، رویکرد مبتنی بر کمال‌گرایی و دوم، رویکرد مبتنی بر بی‌طرفی^۱ دولت در نهاد خانواده. بدیهی است که اتخاذ هر یک از این رویکردها، آثار و تبعاتی در حوزه تقنین، نظارت و اجرا به دنبال خواهد داشت.

اتخاذ رویکرد کمال‌گرایی دولت قدمتی دیرینه دارد (اندیشه‌های افلاطون و ارسطو)، اما بی‌طرفی دولت، پس از رنسانس و با ماکیاوولی آغاز شده، در دوره جان لاک به اوج خود می‌رسد. در عین حال، نظریه‌پردازی بی‌طرفی دولت مدیون اندیشه‌های جان رالز^۲ و کتاب‌های «نظریه عدالت» و «لیبرالیسم سیاسی» اوست و با اندیشه‌های دورکین فراز می‌گیرد. فیلسوفانی نظیر کیملیکا^۳ و نیگل^۴، به تعمیق آن کمک قابل‌توجهی کرده‌اند (رحمت‌الهی و شیرزاد، ۱۴۰۱: ۹-۱۴).

اتخاذ رویکرد بی‌طرفی دولت در نهاد خانواده به این معناست که (با تفکیک امنیت، رفاه و بهداشت از زندگی مطلوب) دولت‌ها باید نسبت به مقوله تحقق الگوی زندگی و خانواده مطلوب، بی‌طرفی پیشه سازند. در نقطه مقابل، اتخاذ رویکرد کمال‌گرایی دولت در نهاد خانواده مبتنی بر این نگاه است که همان‌گونه که دولت‌ها به حق درباره امنیت، رفاه و بهداشت شهروندان تکالیفی برعهده دارند، درباره تحقق الگوی زندگی و خانواده مطلوب آنها نیز دارای تکلیف و مسئولیت هستند (دولت کمال‌گرا)^۵ (راسخ و رفیعی، ۱۳۹۰: ۵۹-۷۶).

بی‌طرفی‌گرایان با اعتقاد راسخ به گزاره «دولت، شرّ گریزناپذیر»، علی‌رغم اینکه وجود نهاد دولت را اجتناب‌ناپذیر می‌دانند، برای حکمرانی قائل به تحدید حدود هستند (راسخ و رفیعی، ۱۳۹۰: ۵۹-۷۶). بر اساس این رویکرد، هر خانواده نیاز دارد که مطلوب خویش را از زندگی، خود تعریف کرده، بر اساس آنچه که وی آن را مطلوب ارزیابی می‌کند یا «خیر» خود را در آن تشخیص می‌دهد، زندگی خویشتن را در عرصه‌های مختلف سامان دهد (رحمت‌الهی و شیرزاد، ۱۴۰۱: ۹-۱۴).

در دین مبین اسلام، حقوق خانواده، بخش قابل‌توجهی از احکام و اخلاق است و با وسواس و دقتی شایسته تشریح، کلیه جوانب و زوایای آن، مورد ملاحظه شارع مقدس قرار گرفته است (محقق داماد، ۱۳۹۳: ۱۳-۲۰).

۱. شایان ذکر است که ملاحظات رویکرد بی‌طرفی دولت در نهاد خانواده، به تفصیل در پژوهش دیگری از سوی نگارندگان بررسی شده است.

2. John Rawls

3. William Kymlicka

4. Thomas Nagel

5. Perfectionist State

اختیار نهاد تنظیم‌گر در جرم‌انگاری در نهاد خانواده بی‌حد و حصر نیست؛ به این معنا که نمی‌تواند به هر نحو که تشخیص دهد و در هر زمینه‌ای، آزادی نهاد خانواده را در تصمیم‌گیری‌های خود در حوزه فرزندآوری یا عدم آن، سقط جنین، کاهش جنین، شکل موجد زندگی زناشویی، تعدد زوجات، مدل برقراری رابطه زناشویی، تصمیم‌گیری‌ها در حوزه مالی زوجین، مسئله اداره خانواده و آثار مرتبط با آن، نحوه تقسیم اموال پس از انحلال قرارداد ازدواج و پس از فوت هریک از طرفین، نحوه ارث‌بری، آشکال انحلال نهاد خانواده، ازدواج با فردی از اتباع دیگر کشورها و مسائلی نظیر این را محدود و در فضای آزادی‌های رفتار خانواده پیشروی نماید.

ادله و مبنای توجیهی طرف‌داران اتخاذ رویکرد کمال‌گرایانه در تقنین مقررات نهاد خانواده، از این قرار است: تقدم منافع عمومی (مصالح جمعی) بر حقوق، منافع و آزادی‌های فردی؛ ملاحظات نظم عمومی و اخلاق حسنه؛ تعبیر حداکثری از مفهوم خیر عمومی؛ تعبیر قرارداد اجتماعی از نگاه هابز؛ تضمین عدالت توزیعی و ملاحظات اصل پدرسالاری و اخلاق‌گرایی قانونی.

پرسش‌هایی که در این پژوهش مد نظر نگارندگان قرار گرفته به این شرح است: خانواده به‌عنوان یک نهاد خصوصی تا چه حد تابع قلمرو عمومی است و مداخله دولت در آن تا چه میزان قابل توجیه است؟ مداخله دولت در نهاد خانواده بر مبنای اتخاذ دیدگاه کمال‌گرایی در حقوق ایران و فرانسه، در چه مواردی و تا چه میزان (حدود و ثغور) قابلیت توجیه دارد؟ (قابلیت توجیه گستره و میزان آن (حدود و ثغور)).^۱

در پاسخ به پرسش‌های پیش‌گفته این فرضیه‌ها قابل طرح هستند: دولت کمال‌گرا نقش تنظیم‌گرایانه خود در نهاد خانواده را در دو نظام حقوقی ایران و فرانسه بر اساس رعایت تقدم منافع عمومی بر حقوق و آزادی‌های فردی، ملاحظات نظم عمومی، اخلاق حسنه، امنیت ملی، تحکیم نهادهای اجتماعی، حمایت از حقوق طرف ضعیف قراردادی، تضمین عدالت و اصل پدرسالاری و اخلاق‌گرایی قانونی توجیه می‌سازد. چگونگی، میزان (حدود و ثغور) و مبنای (شاخص‌ها و معیارهای) مداخله دولت در دو نظام حقوقی ایران و فرانسه، با توجه به اتخاذ رویکرد کمال‌گرایی و بی‌طرفی در تقنین مقررات مرتبط با نهاد خانواده، علی‌رغم وجود برخی تشابهات، تفاوت‌های بنیادین و چشمگیری با یکدیگر دارند. نهاد خانواده در نظام‌های حقوقی ایران و فرانسه، از مداخله دولت مصون نیست؛ اما این مداخله، استثنایی، تنظیم‌گرایانه، حداقلی و مبتنی بر ضرورت، عقلانیت و قانون است. قابل ذکر است که عمده تحقیقات پیشین، تنها مفهوم و انواع کمال‌گرایی و بی‌طرفی را در حوزه حقوق عمومی و فلسفه حقوق عمومی و مکاتب حقوقی مورد تبیین و

۱. برای مطالعه دقیق در خصوص مصادیق خانواده در رویه دیوان اروپایی حقوق بشر، نک: احمدی‌نژاد، مریم و ابراهیمی ورکیانی، فاطمه (۱۴۰۲). مصادیق «خانواده» در رویه دیوان اروپایی حقوق بشر با ارائه تحلیل اسلامی. مطالعات حقوق تطبیقی، ۱۴ (۱)، ۵۵-۸۴.

بررسی قرار داده‌اند (رحمت‌الهی و شیرزاد، ۱۴۰۱: ۹-۱۴؛ راسخ و رفیعی، ۱۳۹۰: ۵۹-۷۶؛ راسخ و رفیعی، ۱۳۸۹: ۱۰۹-۱۳۱؛ شیرزاد، ۱۳۹۹: ۱۷۱-۲۰۰).

بر همین اساس، این پژوهش در دو بخش تنظیم شده است: بخش نخست به تبیین مفهوم، انواع و خوانش‌های متفاوت از کمال‌گرایی دولت در نهاد خانواده، و بخش دوم، به بیان مصادیق سیاست‌گذاری دولت در نهاد خانواده در ایران و فرانسه، با اتخاذ رویکرد کمال‌گرایانه در دو فصل می‌پردازد.

۲. مفهوم و انواع کمال‌گرایی دولت در نهاد خانواده

اقدامات کمال‌گرایانه دولت‌ها در نهاد خانواده به کمال‌گرایی قهری^۱ و غیرقهری^۲ (بر اساس ابزارهای مورد استفاده)؛ کمال‌گرایی محض^۳ و مختلط^۴ (مطابق میزان اهمیت تحقق زندگی مطلوب)؛ دولت‌مدار و جامعه‌محور (با توجه به نقش و جایگاه دولت)؛ و دموکراتیک و غیردموکراتیک (بر پایه میزان رعایت قواعد دموکراسی) قابل تقسیم است (راسخ و رفیعی، ۱۳۹۰: ۵۹-۷۶).

الف) کمال‌گرایی قهری و غیرقهری دولت در نهاد خانواده. این نوع از کمال‌گرایی بر اساس استفاده از ابزارهای قهری و غیرقهری از سوی دولت در نهاد خانواده شکل می‌گیرد. برخی کمال‌گرایی قهری را نیز به دو بخش تقسیم کرده‌اند: ۱- کمال‌گرایی بازدارنده^۵، با استفاده از ابزارهای اجبارآمیز از جانب دولت (مانند مجازات افراد بزهکار)؛ ۲- کمال‌گرایی اجبارکننده^۶، با استفاده از ابزارهای اجبارآمیز دولت به منظور الزام اشخاص به مشارکت فعالانه در اقدامات کمال‌گرایانه (مثل اجبار افراد به شرکت در برنامه‌های مذهبی) (Klosko & Wall, 2003: 7).

ب) کمال‌گرایی به شکل محض و مختلط دولت در نهاد خانواده. این نوع کمال‌گرایی بر اساس میزان اهمیتی است که دولت برای تحقق الگوی زندگی و خانواده مطلوب در نظر می‌گیرد. در کمال‌گرایی محض، زندگی مطلوب با همه اجزایش، تنها مقوله ذاتاً ارزشمند بوده، ارزش دیگر اهداف و سیاست‌ها، به نسبت میزان سهم آنها در این ارزش است. در کمال‌گرایی مختلط، ارزش‌های دیگری مانند صلح و هماهنگی در جامعه سیاسی، برابری، عدالت توزیعی و کارآمدی نیز وجود دارد.

ج) کمال‌گرایی دولت‌مدار و جامعه‌محور در نهاد خانواده. این نوع از کمال‌گرایی، بر اساس نقش و جایگاهی که دولت برای خود در پیشبرد اهداف کمال‌گرایانه‌اش در نهاد خانواده قائل است، تمییز داده

1. Coercive Perfectionism
2. Noncoercive Perfectionism
3. Pure Perfectionism
4. Mixed Perfectionism
5. Prohibitive Perfectionism
6. Mandatory Perfectionism

می‌شود. در کمال‌گرایی دولت‌مدار^۱، پیگیری تحقق الگوی زندگی و خانواده مطلوب همواره باید از دولت آغاز گردد؛ درحالی که کمال‌گرایی جامعه‌محور^۲ چنین جایگاهی برای دولت متصور نیست و به نهاد خانواده و نهادهای مدنی اجازه می‌دهد نقش اصلی و فعال را در ترویج امور خیر و روش‌های تحقق الگوی خانواده مطلوب اتخاذ نمایند؛ دولت نیز می‌تواند در این باره فعال باشد (راسخ و رفیعی، ۱۳۹۰: ۶۵).

د) کمال‌گرایی دموکراتیک و غیردموکراتیک دولت در نهاد خانواده. این نوع کمال‌گرایی با این پرسش توضیح داده می‌شود: در جامعه دموکراتیک که تصمیم‌هایی برای تحقق الگویی از خانواده مطلوب به شکل دموکراتیک گرفته می‌شود، همواره اقلیت‌هایی در جامعه هستند که با اتخاذ الگوی مطلوب منتخب از سوی اکثریت مخالف‌اند؛ آیا حقوق بنیادین این اقلیت‌ها لحاظ شده است یا خیر؟ پاسخ مثبت به این پرسش، کمال‌گرایی را دموکراتیک و در غیر این صورت، آن را غیردموکراتیک می‌سازد؛ هرچند اساس این مسئله که دولت کمال‌گرا باشد و در عین حال، خود را به رعایت حقوق بنیادین اقلیت متعهد بداند و دموکراتیک تلقی گردد، محل تردید می‌نماید (راسخ و رفیعی، ۱۳۹۰: ۶۶).

طیف و بازه انواع کمال‌گرایی را می‌توان به‌عنوان امری مدرج از معتدل‌ترین نوع (یعنی کمال‌گرایی غیرقه‌ری، مختلط، جامعه‌محور، دموکراتیک) تا شدیدترین و افراطی‌ترین نوع آن (یعنی کمال‌گرایی قه‌ری، محض، دولت‌مدار و غیردموکراتیک) در نظر گرفت. کمال‌گرایی در نهاد خانواده بنابر تعبیری بر دو محور عمده استوار است: ۱- تشویق و واداشتن نهاد خانواده به انتخاب گزینه‌های مطلوب؛ ۲- بازداشتن خانواده از گزینش گزاره‌های نامطلوب که بر اساس همین مبنا می‌توان کمال‌گرایی را به ایجابی^۳ و سلبی^۴ تفکیک نمود. به‌موجب کمال‌گرایی ایجابی، دولت با ابزارهایی (نظیر اجباری کردن انجام برخی رفتارها، پرداخت یارانه، معافیت، بخشودگی یا تخفیف مالیاتی، سازوکارهای حقوقی و نیز آموزش)، سعی بر تشویق خانواده‌ها به انتخاب گزینه‌های مطلوب و ارزشمند دارد. در مقابل، دولت در کمال‌گرایی سلبی، با ابزارهایی (نظیر منع انجام برخی رفتارها، مالیات، سازوکارهای حقوقی و آموزش)، خانواده را از گزینش گزاره‌های فاقد ارزش یا دارای ارزش منفی باز می‌دارد. قابل ذکر آنکه تقدم کمال‌گرایی ایجابی بر سلبی، مورد اختلاف نظر اندیشمندان این حوزه نیست (راسخ و رفیعی، ۱۳۹۰: ۵۹-۷۶).

از سوی دیگر، رویکردهای گوناگونی برای تحقق الگوی خانواده و زندگی مطلوب، با اتخاذ دیدگاه کمال‌گرایی وجود دارد. برای نمونه، می‌توان به کمال‌گرایی از نوع لیبرال^۵، عینی و جامعه‌گرا اشاره کرد. در کمال‌گرایی لیبرال که نقطه مقابل جریان غالب بی‌طرفی‌گرایی این نحله فکری است، آزادی‌خواهی سبک

1. State-centered Perfectionism
2. society-centered Perfectionism
3. Positive Perfectionism
4. Negative Perfectionism
5. Liberal Perfectionism

مطلوب زندگی است (Raz, 1996: 113).^۱ در کمال‌گرایی عینی که بر نگرش عینی به خیر مبتنی است، طرف‌داران این رویکرد در تلاش هستند که برای زندگی مطلوب، معیارهایی عینی ارائه دهند (هرچند عینیت‌گرایی، ملازم کمال‌گرایی نیست). آنها با رد نگرش‌های ذهنیت‌گرایانه، بر این باورند که برخی امور مطلوب‌اند و مطلوبیت آنها هیچ ارتباطی با وضعیت ذهنی اشخاص ندارد؛ از این رو، برخی کمال‌گرایی را مستلزم رد نظریه‌های ذهنیت‌گرایانه در باب خیر می‌دانند (Wall, 2009: 99-117). برخی از کمال‌گرایان، پدیده‌های عینی را اغلب به بروز سرشت انسانی^۲ ارتباط می‌دهند (توسعه عقلانیت) و برخی دیگر به فهرست عینی^۳ و بدون ارجاع به سرشت انسانی (Sher, 1997: 202-205; Hurka, 1993: 37-41). در رویکرد جامعه‌گرا با ادعای اولویت حق بر خیر، تصویر فرد و خانواده دارای حق انتخاب آزاد مورد انتقاد قرار می‌گیرد (برخی رویکرد محافظه‌کارانه و جمهوری‌خواهی) (راسخ و رفیعی، ۱۳۹۰: ۵۹-۷۶).

مصادیق کمال‌گرایی دولت، تقيیداتی (از معتدل‌ترین تا شدیدترین نوع قیود، بسته به نوع دولت و مبانی نظری توجیه‌کننده مشروعیت اصل دولت و سپس مداخله دولت در نهاد خانواده) بر انتخاب همسر بر اساس تدین آزادانه، سبک اساسی زندگی شخصی، مدل برقراری رابطه جنسی زناشویی، انتخاب شریک هم‌جنس یا جنس مخالف برای انعقاد قرارداد ازدواج، اشکال متنوع موجد زندگی زناشویی، ازدواج با فرد دلخواه از اتباع بیگانه، حق انتخاب طرفین قرارداد ازدواج برای داشتن فرزند و تعداد آن یا کاهش جنین و یا سقط جنین، انتخاب آزادانه در شیوه خاتمه دادن به زندگی زناشویی و... است. مطابق این دیدگاه، مردم در انتخاب معنای موردنظر خود از الگوی زندگی و خانواده مطلوب (حداقل بدون اعمال مجازات از سوی جامعه) آزاد نیستند.^۴

۳. مصادیق تنظیم‌گری مبتنی بر رویکرد کمال‌گرایی در نهاد خانواده در ایران و فرانسه

در این بخش برآنیم تا آثار کمال‌گرایی را در برخی از مهم‌ترین مصادیق سیاست‌گذاری خانواده در ایران و فرانسه، ذیل دو فصل تقدم منافع و مصالح جمعی بر حقوق، منافع و آزادی‌های فردی، و ملاحظات اصل پدرسالاری و اخلاق‌گرایی قانونی در تقنین مقررات مرتبط با نهاد خانواده، ببینیم.

۱. شاخص‌ترین طرف‌دار نظریه کمال‌گرایی لیبرال، جوزف رز است.

2. Human Nature Perfectionism

3. Objective List Perfectionism

۴. تعدد نهادهای قانون‌گذاری (تکثر مراکز تقنینی و نظارتی)، یکی از مصادیق اتخاذ رویکرد کمال‌گرایانه دولت در نهاد خانواده است.

۱.۳.۱. تقدم منافع عمومی (مصالح جمعی) بر حقوق، منافع و آزادی‌های فردی

تقدم منافع عمومی (مصالح جمعی) بر حقوق و منافع فردی، یکی از مهم‌ترین مبانی نظری و ادله توجیهی دولت در اتخاذ رویکرد کمال‌گرایی در تقنین مقررات مرتبط با نهاد خانواده به‌شمار می‌رود. بر اساس نظریه تقدم، حق‌های فردی به‌طور کامل تابع اقتضائات مصلحت عمومی شده، بر این مبنا، تصمیم به اعطاء، بازپس‌گیری، محدودیت یا گسترش حق‌های فردی، منحصراً بر اساس ملاحظات مربوط به مصلحت عمومی انجام می‌شود. نظریه‌پردازان و فعالان اجتماعی با اتخاذ رویکردهای نظری متفاوت پیرامون نسبت میان حق و مصلحت، راهکارهای متفاوتی را برای حل این تعارض مطرح نموده‌اند. برخی بر ایده اولویت حقوق فردی بر منافع عمومی تأکید نموده و برخی دیگر، منفعت عمومی (مصلحت جمعی) را دارای اولویت قلمداد کرده‌اند. اما انتخاب میان حقوق و آزادی‌های فردی و منافع و مصالح جمعی، اساساً گزینشی نادرست است؛ از این رو، برخی حد وسط این دو نظریه را مطرح کرده‌اند (ایده تعادل یا توازن) (راسخ و بیات کمیتکی، ۱۳۹۰: ۹۳-۱۱۹؛ راسخ و بیات کمیتکی، ۱۳۹۱: ۳۸۵-۴۲۶). البته دو اصل ضرورت حفظ نهاد خانواده و اصل حمایت از طرف ضعیف، گاهی با یکدیگر تزاخم پیدا می‌کنند. فشار قانونی برای حفظ نهاد خانواده (به هر قیمتی، ولو با شرایط دشوار و سرکوب‌کننده برای زنان و فرزندان)، آسیب‌های جبران‌ناپذیری را به‌دنبال خواهد داشت^۱ (اولادی قادیکلایی و آذری، ۱۴۰۲: ۸۵-۱۲۰؛ غنی‌زاده بافقی، ۱۳۹۸: ۶۱۶-۵۹۷).

۱.۱.۳.۱. نقد رویکرد کمال‌گرایانه در تقنین مقررات مرتبط با سقط جنین

با نگاهی به سیاست‌های جمعیتی کشورهای مختلف، مشخص می‌شود که کاهش نرخ رشد جمعیت یکی از دغدغه‌های سیاست‌گذاران بوده است. در راستای این امر، کشورهای مختلف اقدام به تاسیس نهادهای سیاست‌گذار کرده و یا برنامه‌های تشویقی جهت افزایش زاد و ولد را در نظر گرفته‌اند. اما افزایش جمعیت و فرزندآوری، امری دستوری و قهری نیست و بیش از آنکه نیازمند ابزارهای واکنشی باشد، مقوله‌ای چندوجهی و مستلزم اقعان، فرهنگ‌سازی، بهبود وضعیت اقتصادی خانواده‌ها، ارتقای شرایط اقتصادی جامعه و ایجاد امنیت خاطر و تقویت نگاه خوش‌بینانه به آینده است. در ایران، اگرچه اغلب ضمانت‌اجراهای کیفری پیش‌بینی شده در قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت مصوب ۱۴۰۰، به‌نوعی با سقط جنین مرتبط است (مواد ۵۶، ۵۸، ۶۰ و ۶۱)، اما در عین حال، در کنار این تدابیر، در ماده ۷۱ نیز جرایم جدیدی در زمینه استنکاف از اجرای قانون و اهمال یا ترک فعل یا ممانعت از اجرای احکام قانون هم پیش‌بینی شده

۱. برای مطالعه بیشتر در خصوص مصادیق تقدم منافع (مصالح جمعی)، نک: غدیری، ماهرو و فریدزاده، غزاله (۱۳۹۹). مطالعه تطبیقی قوانین ایران، انگلستان و آلمان درباره ازدواج با فرزندخوانده. مطالعات حقوق تطبیقی، ۱۱ (۲)، ۶۵۹-۶۸۵.

است.^۱ شتاب‌زدگی در تهیه پیش‌نویس قانون بدون ارزیابی تأثیرات درازمدت آن بر خانواده و جامعه (با تمسک به اصل ۸۵ قانون اساسی و تصویب غیرعلنی آن در کمیسیون ویژه) و در نتیجه فقدان مذاکرات پارلمانی برای ارزیابی پایبندی قانون‌گذاری به اصول ماهوی قانون‌گذاری که برآیند آن، توسل به سازوکارهای کیفری جهت افزایش جمعیت است، مهم‌ترین نقاط آسیب‌پذیری و آسیب‌زایی این قانون است. هرچند استفاده از تدابیر کیفری در جهت معکوس (یعنی بحران مولید برای جمعیت در حال فزونی، مانند سیاست‌های کاهش جمعیتی چین و هند) دارای پیشینه است، ولی راه‌حل دستیابی به افزایش جمعیت، همواره و در تمامی نظام‌های کیفری، از رهگذر تدابیر تشویقی و یا در بیشترین حد خود، محرومیت‌های رفاهی غیرکیفری دنبال می‌شود (کشور فرانسه) (مقدسی و روستایی، ۱۴۰۰: ۲۸۵-۳۱۲).

۳.۱.۲. نقد رویکرد کمال‌گرایی در حوزه ازدواج اجباری

ازدواج اجباری^۲، حق آزادی انتخاب همسر را نقض کرده و از مصادیق خشونت خانگی است. دولت‌ها با توجه به مبانی نظری توجیه‌کننده مشروعیت وجودی‌شان و به تبع آن، مشروعیت مداخله‌شان در نهاد خانواده، رویکردهای متفاوتی از عدم تنظیم‌گری تا تنظیم‌گری حداقلی و حداکثری را درباره ازدواج اجباری اتخاذ کرده‌اند. بسیاری از کشورهای اروپایی، ازدواج اجباری را جرم‌انگاری کرده‌اند. این گرایش، پس از تصویب «کنوانسیون اروپایی پیشگیری و محو خشونت علیه زنان و خشونت خانگی» (۲۰۱۱) فزونی یافته است (Chantle, et al. 2009: 607-608). بر اساس قطعنامه ۱۴۶۸ شورای اروپا (۲۰۰۵)، ازدواج اجباری شامل کلیه ازدواج‌هایی است که حداقل یکی از طرفین فاقد رضایت کامل و آزادانه باشد (Alanen, 2012: 9-10). مطالعه سیاست کشورهای مختلف نشان می‌دهد که اغلب برنامه‌های مقابله با ازدواج اجباری، بر محور ممنوعیت‌انگاری و استفاده از تدابیری مانند حق فسخ و حق ابطال ازدواج و نیز حق طلاق مبتنی گردیده است.

بر اساس «قانون خشونت علیه زنان»^۳ در فرانسه، مجازات جرایم خشونت، شکنجه، اقدامات وحشیانه و قتل در جهت ازدواج اجباری، تشدید می‌شود (نک: ماده ۱۰۷۰ قانون مدنی در حقوق ایران). برخی فقها معتقدند (هدایت‌نیا، ۱۳۹۸: ۱۱-۳۵)، ازدواج اجباری باطل است و زن می‌تواند بدون طلاق و با رعایت

۱. با وجود الزام قانونی مبنی بر ضرورت کاهش عناوین مجرمانه پیش‌بینی شده در اسناد بالادستی، مانند: بند ۱۴ سیاست‌های کلی قضایی (۱۳۸۲)، ماده ۱۳۰ قانون برنامه پنج‌ساله چهارم توسعه (۱۳۸۳)، ماده ۲۱۱ قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه (۱۳۸۹)، بند «ج» ماده ۱۱۹ قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه (۱۳۹۶)، و بند «الف» ماده ۳۸ قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور (۱۳۹۶).

2. Forced marriage.

3. Violence Against Women Act (2010).

عده، با شخص دیگری ازدواج کند و فرزندی که از چنین ازدواجی به دنیا می‌آید، نامشروع است (عدم تحقق توارث طرفینی) (مقدسی و عامری، ۱۳۹۵: ۱۶۹-۱۹۸). به استناد ماده ۳۴ لایحه پیشگیری از آسیب‌دیدگی زنان و ارتقای امنیت آنان در برابر سوء رفتار (مصوب ۱۴۰۱)، هرکس از جمله ولی، وصی، قیم و سرپرست، زن را بدون رضایت و به هر دلیل (مانند خون‌بس)، اکراه به ازدواج یا وادار به درخواست طلاق از مراجع قضایی کند و یا بدون اطلاع زن، او را به عقد دیگری درآورد، به حبس یا جزای نقدی درجه شش محکوم می‌شود.

۳.۱.۳. ریاست خانواده در حقوق ایران و فرانسه

نظام‌های حقوقی بر اساس الزامات ناشی از سبک زندگی تابعان خود، دو الگو را برای اداره خانواده پیشنهاد کرده‌اند: «الگوی ریاستی» و «الگوی مشارکتی». نظام‌هایی که مسئولیت‌های مالی اداره خانواده را بر زوج تحمیل می‌کنند، بیشتر به الگوی ریاستی اداره خانواده، و نظام‌هایی که بر اشتراک اموال زوجین و تقسیم مسئولیت‌های مالی اداره خانواده تأکید دارند، بیشتر به الگوی مشارکتی اداره خانواده متمایل هستند (شاهمرادی زواره، ۱۳۹۷). در ایران، با توجه به قوانین کشور راجع به مسئولیت‌های زوج، می‌توان گفت که الگوی ریاستی در نکاح دائم با ریاست مرد بر خانواده (موضوع ماده ۱۱۰۵ ق.م. حکم‌فرما است (نک: آیه ۳۴ سوره نساء). شایان ذکر است که نظام حقوقی ایران از ابتدا تاکنون و نظام حقوقی فرانسه تا پیش از ۱۹۷۰ میلادی در تقنین مقررات مرتبط با ریاست خانواده، رویکرد کمال‌گرایی را اتخاذ نموده، ولی پس از سال ۱۹۷۰ در فرانسه، رویکرد بی‌طرفی در تقنین مقررات مرتبط با ریاست خانواده حاکم شده است (Bedel Girou de Buzareingues, 2007).

۴.۱.۳. مداخله کمال‌گرایانه دولت در مقام انجام امر به معروف و نهی از منکر

دولت در مقام خیرخواهی و با امر به معروف و نهی از منکر درصدد اصلاح زندگی خانوادگی برمی‌آید. اما پرسش این است که آیا دولت می‌تواند از مسائلی که محرمانه است و در اختیار وی قرار گرفته، به بهانه امر به معروف و نهی از منکر استفاده کند و آنها را ابزاری برای اعمال محدودیت‌ها نسبت به خانواده قرار دهد؟ اندیشه‌های لیبرالی چنین پاسخ می‌دهند که تنظیم روابط اجتماعی افراد از سوی دولت باید امری محدود باشد. گاهی ممکن است دولت در جایگاه یک مقام اجرایی، چه با تفسیر ناصحیح از قوانین و چه

۱. برای ملاحظه دقیق چگونگی اعمال رویکرد کمال‌گرایی و بی‌طرفی در تقنین مقررات مرتبط با نهاد خانواده در نظام‌های حقوقی ایران و فرانسه، نک: شاهمرادی زواره، مهرانگیز (۱۳۹۷). الگوهای حقوقی مدیریت خانواده در حقوق ایران و فرانسه، تهران: انتشارات میزان.

با وضع مقررات و اتخاذ تصمیمات نادرست، حریم خصوصی اشخاص و خانواده را مورد تعرض قرار دهد؛ به‌علاوه، اشخاص نیز خود می‌توانند حریم خصوصی یکدیگر را نقض یا محدود سازند (با برداشتی سطحی و ظاهرینانه از دین). در حقوق اساسی ایران، مصادیق حریم خصوصی اشخاص مورد شناسایی قرار گرفته است؛ از این رو، در فرایند تقنین و اجرا باید مورد احترام قرار گیرند (فرامرزی، ۱۳۹۰). برای مثال در مورد رفتارهای جنسی افراد در جامعه، هرچند اصل بر صیانت از حریم خصوصی است، اما این اصل، مجوز نقض قانون در حوزه خصوصی نیست و هرگاه آثار و تبعات نقض قانون در حوزه خصوصی، جلوه بیرونی و خارجی بیابد و امنیت اخلاقی جامعه و حقوق اجتماعی افراد را در معرض مخاطره قرار دهد، در نتیجه مداخلاتی در روابط جنسی خصوصی و جواز امر به معروف و نهی از منکر (به‌عنوان استثنایی بر حریم خصوصی) اعمال می‌گردد (شکری و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۱-۳۹).

۲.۳. ملاحظات اخلاق و نظم عمومی

یکی از مبانی نظری اتخاذ رویکرد کمال‌گرایانه در تقنین مقررات مرتبط با نهاد خانواده، ملاحظات اخلاق حسنه و نظم عمومی است که حدود و ثغور، میزان و گستره آن در جوامع مختلف متفاوت است.

۱.۲.۳. اخلاق عمومی

«اخلاق عمومی»^۲ یکی از مهم‌ترین مفاهیم تحدیدکننده حقوق و آزادی‌های بشر است که با وجود درج در بسیاری از اسناد حقوق بشری، تعریف دقیق و شفاف از مفهوم و شرایط اعمال محدودیت‌های آن بر حقوق و آزادی‌های فردی صورت نگرفته است. «اخلاق عمومی» از «اخلاق» در مفهوم کلی، «اخلاق فردی»^۳ و «اخلاق خصوصی»^۴ متمایز است و دارای پیوندهای انکارناپذیر با حقوق عمومی است. اما آیا می‌توان به‌گونه‌ای اخلاق عمومی را تبیین نمود که امکان سوءاستفاده دولت‌ها از این مفهوم در تحدید حقوق و آزادی‌های فردی و خانواده به‌حداقل برسد؟ اصول عمومیت، عقلانیت، خودآیینی، آزادی و تساهل، از ارکان اخلاق عمومی هستند که با تکیه بر آنها، اخلاق عمومی به صورت دموکراتیک، کارآمد و مؤثر خواهد بود و می‌تواند صلاحیت و ظرفیت تحدید حقوق و آزادی‌های فردی را کسب کند (ویژه و پویا، ۱۳۹۷، ۲۱۴-۱۹۱).

۱. ماده ۱۹۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲.

2. Public Morality/Public Morals.

3. Individual Morality.

4. Private Morality.

۳.۲.۲. امکان تبیین مفهوم نظم عمومی در حقوق خانواده

هنوز تعریف روشنی از مفهوم نظم عمومی وجود ندارد. نظم عمومی یک مفهوم نسبی است که با ملاحظه همه عوامل اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی یک جامعه تبیین می‌شود (مدنیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۵۰-۱۴۹). نظم عمومی یکی از مبانی مهم مداخله دولت در نهاد خانواده است. در نظام حقوقی فرانسه، پلیس اداری به عنوان نهاد نظم عمومی شرایط مناسبی را برای اجرای حق‌ها و آزادی‌ها در جامعه فراهم می‌آورد که در مسیر برآوردن نظم عمومی، ناگزیر از تحدید آزادی‌هاست. پلیس اداری، قالبی مفهومی است که به نام تأمین نظم، به‌وضوح در زندگی روزمره شهروندان نفوذ دارد؛ هرچند در ایران بدون آنکه نهادی به نام پلیس اداری وجود داشته باشد، با تصمیم‌گیری‌های فردی یا آیین‌نامه‌ای، تمام زندگی افراد، فعالیت‌ها، حق‌ها و آزادی‌های آنان تحت تأثیر قرار می‌گیرد (جلالی و کامیاب، ۱۳۹۷: ۶۷-۸۶).

دوگانگی نظم عمومی و پذیرش وجود نظم عمومی عام و نظم عمومی خاص، دوگانگی پلیس اداری و تقسیم آن به پلیس عام و پلیس اختصاصی را پایه‌گذاری می‌کند. نیاز سازمان اجتماعی به دوام، ضرورت وجود قالبی را آشکار می‌سازد که برآورنده نظم عمومی به‌عنوان عامل صلح درونی جامعه باشد یا به‌دنبال برآوردن نظم عمومی عام - به عقیده برخی از حقوق‌دانان با ارکان چهارگانه‌اش: امنیت، بهداشت، آسایش عمومی و کرامت انسانی - و یا نظم عمومی خاص (سطح بالاتری از عناصر نظم عمومی عام و یا نظم خاصی مانند نظم مبتنی بر زیباشناسی) است (جلالی و کامیاب، ۱۳۹۷: ۶۷-۶۸).

نخست، مهریه و نظم عمومی. طرف‌داران اتخاذ رویکرد کمال‌گرایی دولت در نهاد خانواده بر این اعتقادند که دولت باید در تعیین سقف مهریه (از منظر مبنای نظری نظم عمومی) مداخله نماید (نک: ماده ۲۲ قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱ و مواد ۳ و ۴ و ۲۱ قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی و تعیین حق ثبت مهریه بر اساس مصوبه کمیسیون قضایی مجلس). اما در مقابل، طرف‌داران اتخاذ رویکرد بی‌طرفی دولت در نهاد خانواده، مهریه را حوزه خصوصی صرف (محض) تلقی می‌کنند که مصون از مداخلات دولتی است (حاکمیت اراده اشخاص).

دوم، نقد رویکرد کمال‌گرایانه در سیاست‌گذاری قتل در فراس. ماده ۶۳۰ قانون مجازات اسلامی (بخش تعزیرات مصوب ۱۳۷۵) و ماده ۳۰۲ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، با عنوان جواز قتل در فراس، محیط امن خانه را به مکانی برای کینه و خشونت‌ورزی مبدل کرده که از مصادیق بارز خشونت خانگی علیه زنان به‌شمار می‌آید (صادقیان لمراسکی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۵۹-۱۷۶؛ عظیم‌زاده اردبیلی و ریاضت، ۱۳۹۴: ۴۳-۶۸).

به‌علاوه، تقاص، مصداق بارز دادگستری خصوصی است و با ویژگی‌های یک نظام حقوقی پیشرفته سازگار نیست. گفته شده است که در حقوق ما، هنوز حباب‌هایی از دادگستری خصوصی وجود دارد و

برای نمونه، به دفاع مشروع، حق حبس در معاملات و نکاح اشاره شده است. به این موارد، می‌توان قتل به‌عنوان مهدورالدم و قتل در فراش را نیز افزود. تجویز تقاص سبب می‌شود که اشخاص، خود قاضی و مجری احکام باشند. این امر، مغایر با نظم عمومی است و نه تنها کمکی به کاهش تراکم دعاوی نمی‌کند بلکه احتمالاً بر حجم و پیچیدگی آن نیز خواهد افزود (محقق داماد، ۱۳۹۹: ۱۲۲-۱۲۴).

سوم، نقد رویکرد کمال‌گرایی در حوزه طلاق توافقی. بنابر نگاه کمال‌گرایانه در تقنین مقررات مرتبط با طلاق توافقی، این طلاق حوزه خصوصی صرف نیست؛ چراکه استحکام نهاد خانواده از مصادیق حفظ نظم عمومی جامعه است و نمی‌توان آن را صرفاً به اراده و توافق زوجین واگذار کرد. با چنین رویکردی، انحلال خانواده همچون فسخ یک قرارداد خصوصی یا اقاله آن مورد توجه قرار نمی‌گیرد و وارد حوزه قانون‌گذاری عمومی می‌شود. اما پرسش اساسی آن است که آیا طلاق توافقی از مسائل مرتبط با حوزه خصوصی است و یا حوزه خصوصی - عمومی؟ از بررسی سیر تکوین مقررات‌گذاری پیرامون مسئله طلاق، می‌توان این‌گونه نتیجه‌گیری کرد که قانون‌گذار خانواده را به‌عنوان یک نهاد اجتماعی تلقی نموده که نه تنها سرنوشت زوجین تشکیل‌دهنده آن، بلکه سرنوشت فرزندان ناشی از آن نیز ارتباط عمیق با حفظ و حراست از آن دارد (بالوی و بیات کمیتکی، ۱۳۸۷: ۵۶۵-۵۸۴؛ هدایت‌نیا، ۱۳۹۶: ۳۷۵-۴۰۰). در مقابل، بنابر رویکرد بی‌طرفی در تقنین مقررات مرتبط با طلاق توافقی، این طلاق حوزه‌ای کاملاً خصوصی و از مداخلات حاکمیتی (دولت) مصون و محفوظ است و دولت نباید در حوزه طلاق توافقی تنظیم‌گری نماید.

۳.۳. ملاحظات اصل پدرسالاری و اخلاق‌گرایی قانونی

۳.۳.۱. اصل پدرسالاری قانونی^۱

پدرسالاری قانونی به تحدید رفتارهای فردی از سوی دولت و یا در نوع حداکثری، وادار کردن افراد به انجام برخی اعمال از منظر و با نیتی خیرخواهانه، برخلاف خواست و اراده آن‌ها اطلاق می‌گردد. پدرسالاری در حوزه فلسفه سیاسی، یکی از اصول تحدیدکننده آزادی است که به دولت اجازه می‌دهد رفتار شهروندان را به‌گونه‌ای موجه، کنترل و در صورت لزوم محدود نماید که البته این نوع مداخله، در مکاتب فردگرا و لیبرال توجیه‌ناپذیر است (جوادی و حسینی سورکی، ۱۳۹۶: ۱۰۹-۱۳۰؛ Dworkin, 2016).

پدرسالاری قانونی بر اساس شماری از رویکردهای خاص معرفت‌شناختی، نظریه‌های اخلاقی و سیاسی بنا نهاده شده است. پدرسالاری را به اعتبارهای گوناگون نظیر اعتبار ابژه (کسی که مخاطب رفتار پدرسالارانه قرار گرفته است)، میزان معرفت و شناخت ابژه، گستره مداخله، نحوه دخالت، قدرت مداخله و اهداف مداخله، به اشکال متعددی تقسیم‌بندی می‌کنند.

وجود طیف وسیعی از انواع و اشکال پدرسالاری، نظیر پدرسالاری نرم، سخت، موسع، مضیق، قوی، ضعیف، مبتنی بر رفاه، اخلاقی، خالص و ناخالص، سبب گردیده تا نگرش‌های متفاوتی درباره پدرسالاری تبیین گردد. اتخاذ رویکرد پدرسالارانه، مستلزم تضعیف حق انتخاب شهروندان است؛ از این رو، پدرسالاری با شرط عدم نقض آزادی کامل انسان‌ها و ضرورت حفظ نظم اجتماعی و همچنین در مورد افراد محجور، مانند گروه‌های آسیب‌پذیر جامعه، قابل پذیرش است. رویکرد پدرسالاری در سطح نظری به این پرسش دامن می‌زند که هنگامی که شخصی به صورت معقول رفتار نمی‌کند و می‌خواهد به خود آسیب وارد کند، چگونه باید با وی رفتار کرد؟ (نوبهار و نوبهاری طهرانی، ۱۴۰۱: ۳۷۳-۴۰۱؛ یزدیان جعفری و خیرمند، ۱۳۹۴: ۶۷-۱۰۶).

۳.۳.۲. اصل اخلاق‌گرایی قانونی^۱

از حیث تاریخی تاکنون سه مکتب اخلاقی فایده‌گرا^۲، وظیفه‌گرا^۳ و فضیلت‌گرا^۴ به وجود آمده است. در اخلاق فایده‌گرا (اخلاق پیامد)، بار ارزشی و اخلاقی امور با معیار بیشینه‌سازی لذت و کاهش رنج آدمی سنجیده شده است (دیدگاه جرمی بنتام و جان استوارت میل). مکتب اخلاقی وظیفه‌گرا (دیدگاه کانت)، با تأکید حداکثری بر آزادی فردی و ضرورت محترم شمردن آن از سوی دولت، بار اخلاقی امور را با معیار آزادی فرد می‌سنجد. برای مثال، سقط جنین، امری اخلاقی، عادلانه و تابع اراده و گزینش فرد است و ممنوعیت آن‌ها از سوی دولت، نقض آزادی‌های فردی شمرده می‌شود. بنابراین، مکاتب اخلاقی فایده‌گرا و وظیفه‌گرا، اساساً پذیرای راهبرد کمال‌گرایی دولت در تحقق الگوی مطلوب خانواده نیستند و با تکیه بر خودآیینی فرد، بی‌طرفی دولت در قبال زندگی و خانواده مطلوب را تجویز می‌کنند.

می‌توان افلاطون و ارسطو را پدران اخلاق فضیلت دانست. با نمایان شدن برخی ناهنجاری‌های اخلاقی و تکثر ارزشی جوامع غربی، اندیشمندانی چون تیلور^۵، سندل^۶ و مک اینتایر^۷ با انتقاد از رهیافت اخلاقی غالب، یعنی اخلاق وظیفه‌گرا، بر ضرورت احیای اخلاق فضیلت و توجه بیش‌ازپیش به موضوعاتی چون فضیلت، انگیزه‌ها و خصوصیت اخلاقی تأکید نموده‌اند. بنابراین، مشخص می‌شود که مبنای اخلاقی کمال‌گرایی، همانا اخلاق فضیلت‌مدار است که در پی ارتقای فضایل اکتسابی انسان و تعریف الگوی خیر برتر برای اوست (قاری سیدفاطمی، ۱۳۸۱: ۳۰).

1. Legal Moralism
2. Utilitarianism ethics
3. Deontological ethics
4. Virtue Ethics
5. Charles Taylor
6. Michael J. Sandel
7. Alasdair MacIntyre

اخلاق‌گرایان در حقوق برای وضع و اعمال محدودیت، به نهاد تنظیم‌گر آزادی عمل اعطا کرده، ممانعت از برخی اعمال همچون جرم‌انگاری سقط جنین، ازدواج اجباری، ازدواج با فرزندخوانده، روسپی‌گری، ازدواج با محارم، لواط، چندهمسری و خشونت‌های خانگی را نه به حوزه عمومی منوط می‌کنند و نه به ضرر قابل توجه و ملموس داشتن، بلکه به صرف اینکه اخلاقی با هنجارهای عام و پذیرفته‌شده جامعه هماهنگ نباشد، آن را ممنوع می‌انگارند (نوبهار و نوبهاری طهرانی، ۱۴۰۱: ۳۰۹-۳۴۲)؛ حتی اگر ناظر به خود، بی‌ضرر^۲ و بدون بزه‌دیده^۳ باشد و در خفا و خلوت صورت گیرد. اخلاق‌گرایی یا اجرای اخلاق با حقوق، دو برداشت دارد: در برداشت شدید^۴، اخلاق به‌خودی خود و با قطع نظر از پیامدهای آن، باید مورد حمایت قانونی قرار گیرد و همین که رفتاری ذاتاً غیراخلاقی باشد، کافی است تا دولت به آن بپردازد؛ حتی اگر مایه ضرر و زیان به مرتکب یا دیگران نباشد. اما در برداشت معتدل^۵، دفاع از اخلاق به‌منظور حفاظت از اصل وجود جامعه است و دولت به اعمالی می‌پردازد که مستقیم یا غیرمستقیم می‌تواند موجب شرهای احتمالی شود. اخلاق‌گرایی گاه با پدرسالاری هم تداخل پیدا می‌کند؛ برابر اصل «پدرسالاری قانونی اخلاق‌گرا»^۶ عملی که سبب زیان اخلاقی به خود مرتکب باشد، می‌تواند موضوع تنظیم‌گری با توجیه اخلاقی قرار بگیرد (جوادی و حسینی سورکی، ۱۳۹۶: ۱۰۹-۱۳۰).

۴. نتیجه‌گیری

در خصوص حدود و ثغور و میزان تنظیم‌گری دولت در نهاد خانواده و با لحاظ مطالب پیش‌گفته، برخی بر این اعتقادند که اساساً دولت نباید در نهاد خانواده مداخله نماید و نهاد خانواده با توجه به ماهیت درونی، توانایی خودتنظیمی دارد؛ با این حال، نقش تنظیم‌گراییانه دولت در اداره بهینه خانواده و تنظیم روابط موجود در آن نهاد، انکارناپذیر است. در این خصوص، سه الگو یا دیدگاه عمده قابل تصور است: یکی، عدم مداخله دولت در نهاد خانواده (نظریه مداخله مطلوب یا به تعبیر دقیق‌تر، الگوی مطلوب مداخله)؛ دیگری، مداخله کمینه (الگوی حداقلی مداخله)؛ و سومی، مداخله بیشینه (الگوی حداکثری) تنظیم‌گری از سوی دولت در نهاد خانواده.

اصل بر عدم مداخلات دولت در نهاد خانواده است. مداخله دولت در نهاد خانواده، استثناً بر اصل محسوب می‌شود. دولت در برخی حوزه‌ها بهتر است اساساً مداخله‌ای نداشته باشد. مداخله دولت در نهاد

-
1. self-regarding
  2. harmless immoralities
  3. victimless crimes
  4. Legal Moralism (narrow)
  5. Legal Moralism (broad)
  6. Moralistic Legal Paternalism

خانواده باید تنظیم‌گرایانه، حداقلی، مبتنی بر ضرورت و قانون باشد. بدیهی است که بررسی و شناخت مبانی نظام حقوقی در یک کشور اسلامی، بدون در نظر گرفتن آموزه‌های دینی و شرایط و واقعیات فرهنگی و اجتماعی آن جامعه، امکان‌پذیر نیست.

هر دولتی ناگزیر است که در نهاد خانواده مداخله و بسان سایر بخش‌ها برای خانواده نیز سیاست‌گذاری و مقررات‌گذاری کند؛ اما این امر به آن معنا نیست که با مداخله حداکثری، نابجا و ناروای خود، موجب تضعیف بنیان‌های نهاد خانواده گردد. بنابراین، مداخله کمال‌گرایانه دولت در نهاد خانواده، ممکن است آثار و نتایج نامطلوبی به همراه داشته باشد. ادله توجیهی در اتخاذ رویکرد کمال‌گرایانه در تقنین مقررات مرتبط با نهاد خانواده در ایران و فرانسه از این قرارند: ۱- تقدم منافع عمومی (مصلح جمعی) بر حقوق و منافع فردی؛ ۲- ملاحظات نظم عمومی و اخلاق حسنه؛ ۳- ملاحظات اصل پدرسالاری و اخلاق‌گرایی قانونی.

ایده تقدم خیر (امر خوب) بر حق (امر درست)، اساس نظریه کمال‌گرایی است. تفکیک دو سطح «خیر» و «حق» به تقسیم‌بندی کانت در مورد «ارزش» بازمی‌گردد. کانت در این باره، «حق» را ادعاهایی هنجاری دانسته است که تعامل و روابط فاعلان دارای برداشت‌های متنوع از خیر را سامان می‌دهد؛ اما برداشت‌های ناظر به «خیر» به عنوان غایات، اهداف و روابط ارزشی و معنابخش به زندگی فرد، نمی‌توانند تابع قانون‌گذاری بیرونی قرار گیرند و عمل قهری دولت برای ادای تکالیف درونی ناظر به فضایل، اخلاقاً صحیح نیست.

پیش‌فرض اساسی طرف‌داران رویکرد کمال‌گرایی، ناتوانی خانواده در تشخیص و تعقیب الگوی صحیح زندگی خوب و در اختیار داشتن مجموعه‌ای از برداشت‌های نادرست است.

کمال‌گرایان، قائل شدن رسالت اخلاقی و تربیتی برای دولت را سازوکار گذار انسان از هست‌ها به باید‌ها می‌دانند و با نقد اخلاق مدرن که به غایات انسان بی‌اعتنا است و دائماً به اعمال ما صرف نظر از وضع مطلوب اخلاقی نظر می‌کند، وظیفه دولت را اشاعه فضیلت و بسترسازی برای تبدیل وضع موجود نامطلوب انسان به وضع مطلوب ناموجود انسان قلمداد می‌کنند. ترویج فضایل و کاهش رذایل، دیگر مبنای توجیهی اتخاذ راهبردهای کمال‌گرایانه دولتی است. کمال‌گرایان اختیار و آزادی تام افراد در انتخاب الگوهای متکثر زندگی خوب را مروج رذیلت می‌انگارند. آموزش کودکان، جوانان، هدایت صحیح موسیقی، نقاشی، ادبیات و تجویز استانداردهایی در حریم خصوصی خانواده، نظیر ازدواج و زادوولد، از مصادیق مداخله دولت کمال‌گرای ارسطویی برای تربیت محسوب می‌شوند.

در باب تأثیر کمال‌گرایی بر مناسبات میان دولت و خانواده، قابل ذکر آنکه اتخاذ راهبرد کمال‌گرایی متضمن آسیب‌های متعددی است. در درجه اول، دغدغه خاطر پدرسالارانه کمال‌گرایان، ناقض خودآیینی

و نگاه کرامت‌محور به خانواده است. به نظر می‌رسد، اتخاذ راهبرد «اقناع» به جای اجبار و الزام قاهرانه گزینیه‌های خیر، حقانیت آن گزینه‌ها در ذهن فاعلان اخلاقی جامعه را بهتر نمایان می‌سازد. به علاوه، احترام دولت به فعالیت نهادهای مدنی، راهکار مناسبی است.

کمال‌گرایان در نهاد خانواده در مقام دفاع از رویکرد مختار خود، دو مسئله مهم را مد نظر داشته‌اند: نخست اینکه تحقق زندگی مطلوب، مقوله‌ای اجتماعی است و دوم آنکه دولت نسبت به تحقق زندگی مطلوب تکالیفی برعهده دارد. آنان بر این امر تأکید می‌کنند که کمال‌گرایی، وضعیت طبیعی دولت‌هاست. منتقدان کمال‌گرایی این نظریه‌ها را رد می‌کنند. به زعم آنان، اجتماعی بودن یک موضوع، مؤید سیاسی بودن آن نیست. افزون بر این، اقدامات افراد و نهادهای مدنی به‌منظور فراهم آوردن زندگی مطلوب برای خود و دیگران، نه تنها کافی، بلکه مناسب است.

قابل ذکر است که نهاد خانواده در نظام‌های حقوقی ایران و فرانسه، از مداخله دولت مصون نیست؛ اما این مداخله، استثنایی، تنظیم‌گرایانه، حداقلی و مبتنی بر ضرورت، عقلانیت و قانون است. هدف این پژوهش بر الگوی مطلوب مداخله مبتنی گردیده است؛ بنابراین، مداخلات دولت در نهاد خانواده باید غیرمستقیم و از روش‌هایی نظیر فرهنگ‌سازی انجام شود.

منابع

الف) فارسی

– کتاب

۱. رحمت‌الهی، حسین و شیرزاد، امید (۱۴۰۱). کمال‌گرایی و بی‌طرفی و آثار آن در ساختار قدرت و حقوق عمومی، چاپ دوم، تهران: مجمع علمی و فرهنگی مجد.
۲. محقق داماد، سید مصطفی (۱۳۹۳). بررسی فقهی حقوق خانواده، نکاح و انحلال آن، چاپ هفدهم، تهران: مرکز نشر علوم اسلامی.

– مقالات

۱. احمدی‌نژاد، مریم و ابراهیمی ورکیانی، فاطمه (۱۴۰۲). مصادیق «خانواده» در رویه دیوان اروپایی حقوق بشر با ارائه تحلیل اسلامی. مطالعات حقوق تطبیقی، ۱۴(۱)، ۸۴-۵۵.
۲. اولادی قادی‌کلایی، اعظم و آذری، هاجر (۱۴۰۲). مطالعه تطبیقی نهاد ارزیابی حضانت: رویکردی علمی و بین‌رشته‌ای در دعاوی حضانت. مطالعات حقوق تطبیقی، ۱۴(۱)، ۸۵-۱۲۰.
۳. بالوی، مهدی و بیات کمیتیکی، مهناز (۱۳۸۷). طلاق توافقی؛ حوزه خصوصی یا قلمرو عمومی؟ فصلنامه خانواده‌پژوهی، (ویژه‌نامه)، سال چهارم، (۱۶)، ۵۶۵-۵۸۴.

۴. جلالی، محمد و کامیاب، میثا (۱۳۹۷). مقدمه‌ای بر شناخت مفهوم پلیس اداری در ایران با مطالعه تطبیقی در حقوق فرانسه. فصلنامه مطالعات حقوق تطبیقی، ۹ (۱)، ۶۷-۸۶.
۵. جوادی، محسن و حسینی سورکی، سید محمد (۱۳۹۶). جان استوارت میل و یگانه اصل محدودکننده آزادی (اصل ضرر). مجله علوم سیاسی دانشگاه باقرالعلوم، (۷۸)، ۱۰۹-۱۳۰.
۶. راسخ، محمد و بیات کمیتکی، مهناز (۱۳۹۱). حق و مصلحت در ترازوی عدالت، مجله تحقیقات حقوقی، (ویژه‌نامه شماره ۸)، شماره پیاپی ۱، ۳۸۵-۴۲۶.
۷. راسخ، محمد و رفیعی، محمدرضا (۱۳۹۰). نسبت حکومت با زندگی مطلوب؛ نگرشی به رویکرد کمال‌گرایی. فصلنامه حقوق اسلامی، سال هشتم، (۳۰)، ۵۹-۷۶.
۸. شکری، رضا؛ شیداییان، مهدی؛ دارابی، شهرداد (۱۳۹۶). چالش ضرورت صیانت از حریم خصوصی و صیانت از هنجارهای اخلاقی و انگاره‌های شرعی (با نگاهی به حقوق انگلستان). فصلنامه علوم اجتماعی، ۱۱ (۳۹)، ۳۹-۳۱.
۹. صادقیان لمراسکی، محدثه؛ کلانتری، کیومرث؛ گلدوزیان، ایرج (۱۳۹۸). قتل در فراش؛ مهدورالدم دانستن زانی و زانیه، مصداق بارز خشونت خانگی با نگرشی بر فقه و اخلاق. فصلنامه پژوهش‌های اخلاقی، سال نهم، (۴)، ۱۵۹-۱۷۶.
۱۰. غدیری، ماهرو و فریدزاده، غزاله (۱۳۹۹). مطالعه تطبیقی قوانین ایران، انگلستان و آلمان درباره ازدواج با فرزندخوانده. مطالعات حقوق تطبیقی، ۱۱ (۲)، ۶۸۵-۶۵۹.
۱۱. غنی‌زاده بافقی، مریم (۱۳۹۸). نسبت‌سنجی وضعیت کودکان دارای معلولیت با مصالح عالی‌ه کودک در پرتو قوانین ایران و اسناد بین‌المللی. مطالعات حقوق تطبیقی، ۱۰ (۲)، ۵۹۷-۶۱۶.
۱۲. قاری سید فاطمی، محمد (۱۳۸۱). نظریات اخلاقی در آیین‌های حقوق. فصلنامه مفید، (۲۹)، ۲۳-۳۸.
۱۳. مدنیان، غلامرضا؛ رحمت‌الهی، حسین؛ خالقی دامغانی، احمد (۱۳۹۰). امکان یا امتناع تبیین مفهوم نظم عمومی در حقوق (مطالعه در حقوق کشورهای ایران، انگلیس و فرانسه). فصلنامه پژوهش‌های حقوق تطبیقی، ۱۵ (۳)، ۱۳۳-۱۵۲.
۱۴. مقدسی، محمدباقر و روستایی، مهرانگیز (۱۴۰۰). افزایش جمعیت از رهگذر مداخلات کیفری؛ نگاهی به فرآیند تصویب و چالش‌های اجرای قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت. فصلنامه آموزه‌های حقوق کیفری، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، ۱۸ (۲۲)، ۲۸۵-۳۱۲.
۱۵. مقدسی، محمدباقر و عامری، زهرا (۱۳۹۵). ازدواج اجباری؛ از ممنوعیت‌انگاری تا جرم‌انگاری. فصلنامه آموزه‌های حقوق کیفری، (۱۲)، ۱۶۹-۱۹۸.
۱۶. نوبهار، رحیم و نوبهاری طهرانی، علیرضا (۱۴۰۱). مبانی پدرسالاری قانونی با نگاهی به نقش آن در جرم‌انگاری. فصلنامه مطالعات حقوقی، (۲)، ۳۷۳-۴۰۱.
۱۷. ویژه، محمدرضا و پویا، رضوان (۱۳۹۷). اصول بنیادین اخلاق عمومی در تحدید حقوق و آزادی‌های فردی. مجله تحقیقات حقوقی، (۸۴)، ۱۹۱-۲۱۴.

۱۸. هدایت‌نیا، فرج‌الله (۱۳۹۸). تجویز مشروط یا تحریم مطلق کودک همسری؟ فصلنامه دین و قانون، ۷ (۲۶)، ۳۵-۱۱.

۱۹. یزدیان جعفری، جعفر و خیرمند، الهه (۱۳۹۴). پدرسالاری کیفری؛ مفهوم، انواع، مشروعیت و مصادیق آن در حقوق کیفری. فصلنامه حقوق اسلامی، سال ۱۲، (۴۵)، ۶۷-۱۰۶.

– پایان‌نامه

۲۰. فرامرزی، سیاوش (۱۳۹۰). مبانی و جایگاه حریم خصوصی با رویکرد به اصل ۸ قانون اساسی. استاد راهنما: دکتر سید محمد هاشمی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق عمومی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی.

(ب) فرانسه

1. Bedel Girou de Buzareingues, F. (2007). *Le Droit de la Famille, Evolution ou Révolution*, Academie des sciences et lettres de Montpollier, Séance du 09/01/2006, conf. n 3932, Bull. 37.
2. Bénabent, A. (1998). *Droit civil*, La famille, 9th éd, Litec.

(ج) انگلیسی

1. Alanen, J. (2012). Shattering the Silence Surrounding Forced and Early Marriage in the United States. *Children's Legal Rights Journal*, Vol. 32 (2).
2. Chantle, K.; Gangoli G.; Hester M. (2009). Forced Marriage in the UK: Religious, Cultural, Economic or State Violence?, *Critical Social Policy*, Vol. 29 (4).
3. Hurka, T. (1993). *Perfectionism*; New York: Oxford University Press.
4. Klosko, G. & Wall, S. (eds.) (2003). *Perfectionism and Neutrality: Essays in Liberal Theory*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
5. Sher, G. (1997). *Beyond Neutrality: Perfectionism and Politics*; New York: Cambridge University Press.
6. Wall, S. (2009). *Perfectionism in Politics: A Defense, in Contemporary Debates in Political Philosophy*, ed by J. Christman and T. Christiano, Blackwell Publishing.

References In Persian:

1. Ahmadinejad, Maryam & Ebrahimi Varkiani, Fatemeh., (2023). Types of the family in the case law of the European Court of Human Rights, with presenting Islamic analysis. *Comparative Law Review*, 14 (1), 55-84. DOI: [https:// doi.com/10. 22059/jcl.2022.330840.634250](https://doi.com/10.22059/jcl.2022.330840.634250) (In Persian).
2. Balavi, M. & Bayat Komitaki, M. (2009). Compromising Divorce, Private Domain Or Public Domain? *Journal Of Family Research*, 4(16/1 (Special Issue: A Critical Review On Family Support Legislation), 565-584 (In Persian).
3. Ghadiri, M. & Faridzadeh, G. (2020). A Comparative Legal Study of the Marriage with

- an Adopted Child in Iran, UK and Germany, *Comparative Law Review*, 11 (2), 659-685. doi: 10.22059/jcl.2019.279612.633832 ([In Persian](#)).
4. Ghanizadeh Bafghi, M. (2019). The Best Interests of Children with Disabilities in the Light of Iranian Laws and International Instruments. *Comparative Law Review*, 10(2), 597-616. doi: 10.22059/jcl.2019.288491.633885 ([In Persian](#)).
  5. Jalali, M. & Kamyab, M. (2018). An Introduction to the Notion of Administrative Police in Iran, with a Comparative Approach to the French Law. *Comparative Law Review*, 9(1), 67-86 ([In Persian](#)).
  6. Javadi, M. & Hoseini Souraki, S. M. (2017). John Stuart Mill and the uniqueness Liberty-Limiting Principle. *Political Science*, 20(Issue 78), 109-130. doi: 10.22081/psq.2017.64376 ([In Persian](#)).
  7. Madanian, G.; Rahmatollahi, H.; Khaleghi Damghani, A. (2011). The Rights of Access or Refusal to Clarify the Concept of Public Order (The Rights of Iran, Britain and France). *CLR*, 15 (3), 133-152. URL: <http://clr.modares.ac.ir/article-20-10604-en.html> ([In Persian](#)).
  8. Moghadasi, M. B. & Ameri, Z. (2017). Forced Marriage; From the Prohibited Act to Criminalization. *Criminal Law Doctrines*, -(12), 169-198 ([In Persian](#)).
  9. Moghaddasi, M. B. & Rostaie, M. (2022). Population Growth through Criminal Interventions; A Look to the Approval Process and the Challenges of the Implementation of the Youthful Population and Protection of the Family Law. *Criminal Law Doctrines*, 18 (22), 285-312. doi: 10.30513/cld.2022.3919.1625 ([In Persian](#)).
  10. Nobahar, R. & Tehrani, A. (2022). The Foundation of Legal Paternalism with a Look at its Role in Criminalization. *Journal of Legal Studies*, 14 (2), 373-401. doi: 10.22099/jls.2020.32430.3293 ([In Persian](#)).
  11. Oladi Qadiklai, Azam & Azari, Hajar (2023). A comparative study of custody evaluation institution: a scientific and interdisciplinary approach in custody litigation. *Comparative Law Review*, 14 (1), 85-120 ([In Persian](#)).
  12. Rahmatollahi, H. & Shirzad, O. (2022). Perfectionism and Neutrality and Their Effects on Power Structure and Public Law, Majd publication ([In Persian](#)).
  13. Rasekh, M. & Rafeei, M. R. (2012). Relation between Government and Ideal Life A Look at Perfectionist Approach. *Islamic Law*, 8(30), 59-76 ([In Persian](#)).
  14. Sadeghian Lamarasaki, M.; Kalantari, K.; Golduzian, I. (2019). Murder in marriage bed; believing in shedding adulterer's and adulteress blood with immunity; an explicit instance of family violence. *Ethical Research (Research Journal of the Association for Islamic Thought)*, 9 (4), 159-176 ([In Persian](#)).
  15. Seyyed Fatemi, S. M. G. (2002). Moral Theories in The Mirror of Law. *Journal of Comparative Law*, 0(2), 23-38 ([In Persian](#)).
  16. Vijeh, M. R. & Pouya, R. (2019). Basic Principles of Public Morality in Restriction on Individual Rights and Liberties. *Legal Research Quarterly*, 21 (84), 191-213. doi: 10.22034/jlr.2018.118125.1117 ([In Persian](#)).
  17. Yazdian Jafari, J. & Kheyri, E. (2016). Criminal paternalism, Its Concept, types, Legitimacy, and Instances in Penal Law. *Islamic Law*, 12(45), 67-106 ([In Persian](#)).